

Марко Новакович

ПРО «ЗАБОРОНЕНУ МУЗИКУ»

«Незважаючи ні на що, музика знаходить шлях до перемоги», – саме так охарактеризував «Заборонену музику» генеральний керівник цього важливого і актуального мистецького заходу, диригент зі Швеції Даніель Гансон.

26 вересня у стінах Львівського органного залу розпочався масштабний міжнародний музично-історичний проект «Заборонена музика», що репрезентує музику українських та німецьких композиторів – жертв тоталітарних режимів. За сприяння Українського Культурного Фонду спільно з Вюртембергською філармонією (Німеччина), Університетом Мальме (Швеція), Львівським органним залом та Галицьким Музичним Товариством, громадська організація Collegium реалізувала серію з трьох концертів симфонічної музики.

Під батуту Івана Остаповича та Даніеля Гансона Ukrainian Festival Orchestra виконав твори Василя Барвінського, Пауля Гіндеміта, Всеволода Задерацького, Бориса Кудрика, Бориса Лятошинського, Кароля Ратгауза, Арнольда Шенберга, Віктора Ульмана – композиторів, імена яких радянський та нацистський тоталітарні режими намагалися позбавити права на визнання та історичну пам'ять. Повернення на велику сцену творів переслідуваних та репресованих майстрів, розуміння ролі митця у тоталітарному суспільстві, переосмислення гіркого історичного досвіду – такими є провідні цілі проекту «Заборонена музика».

Як зауважив один із ініціаторів проекту диригент Іван Остапович, його ідея первинно передбачала висвітлення трагізму долі українського митця в умовах панування тоталітарного режиму з метою збереження від забуття його творчої спадщини. Однак співпраця з європейськими музикантами і мистецтвознавцями дозволила істотно розширити концепцію «Забороненої музики» і змістити її фокус з внутрішнього, більш вузького українського формату у міжнародний. На думку Івана Остаповича, порівняння спільного історичного досвіду двох країн дає можливість вкотре переконатись у тому, що надзвичайно важливо говорити і поглиблювати дискусію про недопущення проявів тоталітаризму у наш час, адже і перед сучасним суспільством постають свої загрози і виклики.

Спільно з Даніелем Гансоном, Стафаном Штормом та музикознавицею Любов'ю Морозовою творча команда «Забороненої музики» провела чіткі паралелі між пануючими у тогочасній Європі тоталітарними режимами і вивела спільні риси, які дозволяють стверджувати, що український та німецький досвід дає змогу простежити ідеологічні закономірності існування згаданих вище систем. Ці закономірності були сформовані у вигляді трьох ключових тез, що лягли в основу концертів «Забороненої музики», «Небезпечної музики» та «Шкідливої музики».

Перший з концертів проекту, що мав назву «Заборонена музика», представив слухачам твори, які свого часу були заборонені політичними режимами через небажання їхніх авторів підпорядковуватися пануючій ідеології. Через відмову адаптувати свою творчість відповідно до вимог тогочасних культурних канонів Радянського Союзу та Німеччини, ці композитори постійно відчували на собі репресивний

державний тиск і упродовж тривалого часу не отримували заслуженого визнання у себе на батьківщині.

24 вересня слухачі «Забороненої музики» мали нагоду почути Концерт для фортепіано з оркестром Василя Барвінського, «Траурний концерт» для скрипки та струнних Карла Гартмана, Серенаду для оркестру оп. 35 Кароля Ратгауза, вибрані частини симфонії «Художник Матіс» Пауля Гіндеміта. Солістами вечора стали відомі українські виконавці – піаністка Оксана Рапіта та скрипаль Орест Смовж.

3 жовтня у концерті «Нелегальної музики» прозвучали твори, написані композиторами в час вимушеної політичної еміграції чи у стінах в'язниць та концентраційних таборів. Невгамовна творча енергія, непокора пануючому режиму та стійкий опір митця у боротьбі з насильством – такими стали провідні ідеї програми вечора, до якої увійшли Симфонія Бориса Кудрика, Камерна симфонія Всеволода Задерацького, п'ята частина Симфонії № 2 Віктора Ульмана, «Ніч та туман» Ганса Айслера, друга частина Камерної симфонії № 2 Арнольда Шенберга.

19 жовтня відбувся заключний концерт проекту під назвою «Шкідлива музика», в якому прозвучали Симфонія № 2 Бориса Лятошинського, Фуга (Річеркар) Йоганна Себастьяна Баха-Антон Веберна, Bunte Suite op.48 Ернста Тоха та Tanzspiel Франца Шрекера. Свого часу ці твори були визнані недоречними через свою невідповідність пануючій ідеології, адже їх автори звинувачувалися у «формалізмі», а самі твори були визначені як «дегенеративне мистецтво».

Слід детальніше зупинитися на програмі цього концерту. Відомо, що Симфонія № 2 написана одним із найвидатніших українських композиторів ХХ ст. Борисом Лятошинським у 1935 році. Її прем'єра мала відбутися 21 лютого 1937 року у Москві на концерті української музики. Однак після генеральної репетиції концерт було відмінено, а через п'ять днів у московській газеті «Музика» з'явилась розгромна стаття маловідомого радянського музичного критика (відвертого противника Б. Лятошинського) Даниїла Житомирського, в якій твір було визнано надто складним, формалістичним і надуманим. Відомо також, що перед прем'єрою з Києва від Українського управління мистецтв до Москви був надісланий лист з рекомендацією не розглядати Лятошинського як репрезентанта українського симфонічного напрямку, а постійні дискусії навколо Симфонії в музичних колах Києва та Москви спонукали керівництво державних мистецьких інституцій взагалі унеможливити виконання твору. Чергова хвиля боротьби з формалізмом у 1948 році остаточно заклеїла Другу симфонію як «антинародну» та «формалістичну», адже для симфонізму Лятошинського властива підвищена насиченість фактури, драматичність, модерність музичної мови, а також відчутний вплив музики Ріхарда Вагнера та Густава Малера. Перше виконання Симфонії № 2 відбулося лише у 1964 році зусиллями оркестру Луганської філармонії.

Багатство мелодики, рельєфність поліфонічної фактури, темброве розмаїття барв – все це уважний слухач зміг простежити у виконанні Другої Симфонії музикантами Ukrainian Festival Orchestra під диригуванням Данієля Гансона. Окремо варто відзначити майстерне і проникливе виконання сольних партій групою дерев'яних духових інструментів у другій частині циклу. Серйозним викликом для диригента та всього оркестру стала надзвичайно «волога» акустика Львівського

органного залу (понад 6 секунд реверберації), який розміщений у стінах масштабного католицького храму доби бароко. У Другій Симфонії Лятошинського вагома роль відводиться дерев'яній та мідній групі духових інструментів, звучання яких підсилювалося сприятливою до цього акустикою приміщення і вимагало від диригента суттєвої диференціації динаміки оркестрових груп.

Серед музики, що виконувалася у концерті «Шкідливої музики» своєрідним реквіємом по тяжкій долі митця в часи тоталітаризму прозвучала строга і похмура Фуга (Річеркар) Антона Веберна, яку композитор переосмислив як модерністичну оркестровку шестиголосної фуґи з *Musicalisches Opfer* Йоганна Себастьяна Баха. Фуга написана для великого складу симфонічного оркестру і сфокусована на інтервальних та тембральних співвідношеннях її голосів. Новаторське трактування фуґи полягає у відокремленні ритмічно та інтонаційно яскравих мотивів довгих мелодичних фраз Баха на окремі фрагменти, кожен з яких доручений іншому інструменту оркестру. Таким чином Веберн трансформує бароковий твір у пуантилістичну модернову оркестрову мініатюру, що узгоджується зі стилістикою "*Klangfarbenmelodie*", де цілісна оркестрова фуга насправді виконується групою солістів, що постійно змінюються.

При загальній роздрібненості фрагментів Фуґи між окремими інструментами оркестру, диригенту Івану Остаповичу вдалося підпорядкувати звучність окремих оркестрових груп загальній цілісності усього твору і виконати фуґу від легкого *piano* до потужного *forte* «на одному диханні».

Особливу симпатію слухачів у концерті «Шкідливої музики» здобули *Bunte Suite op. 48* Ернста Тоха і *Tanzspiel* Франца Шрекера – дві танцювальні сюїти, що повною мірою розкривають яскравий стиль і майстерність володіння оркестровим письмом їх авторів – митців, талант яких не отримав у нацистів заслуженого визнання.

Події на політичній карті світу нашого часу, зокрема стабільне функціонування жорстких авторитарних та тоталітарних систем по всьому світу, стверджують непересічну актуальність ідей «Забороненої музики». На думку багатьох слухачів, концепція цього проекту має достатній потенціал для його розширення і поповнення як українським, так і європейським музичним репертуаром. Концерти «Забороненої музики» стали для львівської слухацької аудиторії своєрідним нагадуванням про те, що від свободи до несвободи всього лише один крок і саме від нас і наших правильних рішень сьогодні буде залежати доля нашого суспільства завтра.

